

Мельник Євгеній Юрійович,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов та перекладу ФМВ НАУ,
м. Київ, Україна
e-mail: eugene_melnik@ukr.net

Слобоженко Руслан Анатолійович,
старший викладач кафедри іноземних мов та
перекладу ФМВ НАУ,
м. Київ, Україна
e-mail: ruslan.slobozhenko@gmail.com

Слобоженко Майя Володимирівна,
вчитель-методист кафедри іноземних мов, Ліцей №38,
м. Київ, Україна
e-mail: mslobozhenko@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

З появою кожної великої технологічної інновації ми замислюємося про події, які вона може зумовити. Створення та вплив штучного інтелекту (ШІ) порівнюють із змінами клімату, які несуть із собою надії та обіцянки водночас із страхами та загрозами. Інструменту (чат-боту) ChatGPT, розробленому на основі ШІ, не виповнилося ще і року, а ми вже бачимо наслідки його присутності в навчальному процесі. Є усі підстави вважати, що ШІ, незважаючи на свої недоліки, має потужний потенціал для революційного впливу на викладання та вивчення іноземних мов. Учителі/викладачі й учні/студенти можуть зробити ШІ своїм ефективним союзником, усвідомлюючи водночас те, що засвоєння іноземної мови – це перш за все спілкування, обмін, взаємодія з іншими. Якщо машина може бути корисною в цьому, ми не повинні боятися її та відмовлятися від її допомоги, впадаючи в технофобію.

Як саме ШІ здатен статися в пригоді в організації навчального процесу з іноземних мов? Загальновідомо, що розробники освітніх програм і підручників з іноземної мови професійного спілкування докладають великих зусиль, щоб визначити ситуації, які відповідають комунікативним потребам студентів. Інтернет значно полегшив виконання цього завдання, а поява таких інструментів, як ChatGPT, спростила його максимально: наприклад, до 2000-х років розробка дидактичних матеріалів з іноземної мови для французьких військових

вимагала складного дослідницького процесу. Потрібно було отримати професійні документи, організувати інтерв'ю та/або спостереження на місці. Конфіденційність в армійському середовищі робила такі дослідження виснажливим і трудомістким. Сьогодні лише за кілька секунд розробник програми може отримати список професійних завдань за допомогою простої інструкції («підказки») для ChatGPT, наприклад: «Дай мені список завдань, які найчастіше виконують сержанти!». Відповідь, що пропонується ChatGPT, має вигляд списку, і користувач може запитати деталі щодо кожного з пунктів (наприклад: «Дай мені більше деталей щодо пункту 3!»). Він також може додати елементи контексту відповідно до потреб цільової аудиторії (наприклад: «Сержанти повинні втрутитися в бойові дії у співпраці з іншими арміями. Які завдання вони виконуватимуть по відношенню до військ союзників?»). Це майже командна робота, де ролі розробника програми/дидактичних матеріалів та інструмента чітко визначені: розробник ставить запитання та поступово спрямовує відповіді, поки не отримає бажану інформацію від інструмента.

Не менш трудомістким етапом у розробці дидактичних матеріалів для професійно орієнтованого навчання іноземної мови є відбір зразків професійного спілкування в різноманітних ситуаціях. Аналіз цих зразків дозволяє виявити лексичні одиниці, типові граматичні структури, які вживають професіонали в тому чи іншому контексті. Метод, який зазвичай використовувався раніше, базувався на спостереженнях за професійною діяльністю та/або на дослідженнях відповідних професійних документів. Використання ChatGPT та подібних інструментів дозволяє значно заощадити час на цьому етапі. Розробник курсу іноземної мови для лікарів загальної практики може дати таку підказку: «Наведи приклад розмови між лікарем і його пацієнтом!». У залежності від отриманого результату він намагатиметься поступово направляти інструмент, використовуючи додаткові підказки, конкретизуючи етапи консультації та інші елементи контексту: «Опиши взаємодію між лікарем загальної практики та його пацієнтом, який вперше прийшов на прийом і хворіє на грип!»; «Лікар зустрічає пацієнта, проводить опитування, медичний огляд, потім дає рецепт». Ще одна підказка дозволить розробнику переконатися, що інструмент використовує лексику та граматичні структури, зрозумілі його студентам: «Адаптуй цю взаємодію до рівня B1. Розмова повинна бути реалістичною!». Оскільки лікарі загальної практики стикаються з різними пацієнтами, розробник може попросити інструмент створити зразки взаємодії з урахуванням профілю пацієнта, наприклад: «Напиши розмову з літньою людиною, яка погано чує!».

Однак, незважаючи на очевидну користь зазначеного інструменту в освітньому процесі, доцільно перевіряти інформацію, надану ChatGPT, щоб уникнути будь-якої неточності. Експерт, що є професіоналом у галузі, має підтвердити, спростувати або доповнити цю інформацію, що міститься у матеріалах, створених за допомогою ШІ [8, с. 40-41].

Оволодівати іноземною мовою складно і не завжди цікаво з багатьох причин, і не дивно, що для учнів/студентів привабливішими стають ті методики та технології, які максимально спрощують, урізноманітнюють, пожвавлюють навчальний процес. Серед недоліків традиційних методів часто згадують, наприклад, те, що навчання прив'язується до певного розкладу, що підручники, які містять безумовно корисний матеріал, не є персоналізованими, що вчитель/викладач не може адаптувати навчальну програму до психологічних та інтелектуальних особливостей кожного учня/студента. Проте всі люди оволодівають іноземною мовою по-різному, з різною швидкістю, і тому нерозумно очікувати, що навчання за одним підручником забезпечить усім однаково успішність. Підручники, персоналізовані завдяки ШІ, адаптуються до особливостей і потреб учня/студента з урахуванням його індивідуального прогресу. Учителі/ викладачі можуть завантажувати певні дидактичні матеріали в систему ШІ, яка створюватиме посібники, що відповідатимуть конкретним цілям, потребам конкретної школи, того чи іншого курсу, групи учнів, учня. Мовні віртуальні програми на основі ШІ ефективніші вже через те, що вони є зручними та персоналізованими (кожен студент сам приймає рішення щодо режимів і темпів взаємодії з цими програмами). Для забезпечення навчального спілкування як базової умови засвоєння іноземної мови програми, що застосовують ШІ, відтворюють реальну іншомовну комунікацію з майже досконалою точністю і дозволяють оволодівати усним мовленням без психологічних бар'єрів, які часто заважають у спілкуванні з реальною людиною.

Над розвитком ШІ працюють науковці усього світу, і варто було б, говорячи про ШІ, вживати форму множини. Так, наприклад, GPT-3 є однією з моделей ШІ. Вона здатна створити текст, якість якого наближається до тексту, створеного людиною. Інтегрована у чат-боти, GPT-3 може генерувати інтерактивні та персоналізовані навчальні курси (вправи, тести, розмовні симуляції) і допомагає розвинути уміння аудіювання та говоріння.

Певні недоліки GPT-3 намагається врахувати й усунути BLOOM – модель ШІ з відкритим кодом, яку можна завантажити на веб-сайті Hugging Face. Навчальні можливості BLOOM схожі на ті, які пропонує GPT-3. Взаємодіючи з BLOOM, користувачі вводять фрази та отримують виправлені версії разом із зауваженнями щодо граматики та синтаксису.

Інструмент може надати також інформацію про соціокультурні нюанси та ідіоматичні вирази, розуміння яких має велике значення для ефективного спілкування та інтеграції в мовну спільноту.

Інструмент LaMDA є продуктом Google. LaMDA створено для генерації інтерактивних і захоплюючих сценаріїв діалогу та участі у вільних, відкритих, динамічних бесідах на широке коло тем. Працюючи з LaMDA, користувачі вдосконалюватимуть уміння усного спілкування, зрозуміють певні контекстуальні нюанси та отримують відгук про рівень володіння ними іноземною мовою. Платформи на основі штучного інтелекту автоматично оцінюють мовленнєву продукцію учнів/студентів, вказуючи на помилки та способи їх виправлення.

Безсумнівно, що навіть найдосконаліший чат-бот для вивчення мов, створений на основі ШІ, не зможе повністю замінити вчителів/викладачів, однак використання ШІ може модифікувати їхні ролі. Алгоритми ШІ здатні швидко й ефективно виконувати відбір дидактичного матеріалу, укладання посібників, оцінювання, роботу з документами та інші повсякденні адміністративні завдання, залишаючи вчителям/викладачам більше часу для координації навчальних процесів і наставництва [5].

Отже, ШІ вже є частиною освітньої реальності протягом кількох років. Автоматичні коректори тексту (Antidote, LanguageTool) стали звичайними інструментами для учнів/студентів і вчителів/викладачів. В умовах стрімкого вдосконалення ШІ у будь-кого може виникнути запитання: навіщо нам вивчати іноземну мову, витрачаючи при цьому час, сили, фінансові ресурси, якщо ШІ може ідеально говорити нею замість нас, як обіцяє, наприклад, додаток HeyGen? Ця здатність створювати поліглотів, які не є поліглоти, хвилює багатьох. Але курси іноземних мов не зникають, а вчителі/викладачі та розробники освітніх ресурсів адаптуються, інтегруючи нові технологічні інструменти: ми бачимо, що в підручниках з'являються види діяльності, які апелюють до віртуальних помічників нашого повсякденного життя (Alexa, Siri, Google Assistant), аби учень/студент перевіряв інформацію, працюючи над усним та писемним мовленням.

Яскравим прикладом застосування ШІ для ефективного вивчення іноземної мови є інтерактивна платформа MyEnglishLab від Pearson, яка може контролювати час виконання завдань, зберігати усі результати, обираючи найкращі, та сприяти тренуванню у будь-який зручний час. MyEnglishLab надає безліч видів різноманітної діяльності з вивчення англійської мови в різноманітному форматі; забезпечує індивідуальний зворотній зв'язок; підтримує різні стилі навчання; надає студентам

величезну кількість контрольованої англомовної практики на базі ПК, яку можна здійснювати будь-де та будь-коли [1].

Програма ChatGPT, яку ми вже згадували вище, забезпечує розмовну практику, виправляє помилки, підказує регіональні варіації іноземної мови. З ChatGPT можна спілкуватися, не звертаючи уваги на різницю в часі між країнами. ChatGPT вміє створювати/адаптувати навчальні матеріали з урахуванням психологічних особливостей учня/студента, тож ШІ може допомогти, наприклад, гіперактивним людям із дефіцитом уваги. Це безперечно корисний інструмент, проте зручність і універсальність ШІ не можуть, на думку багатьох, конкурувати із задоволенням від спілкування з реальною людиною. З іншого боку, багато людей соромляться через те, що роблять помилки у новій для них мові. ШІ об'єктивно оцінює учнів/студентів, не роблячи жодних суджень про їхні здібності до вивчення мов. Чат-бот не засуджує за помилки, і з ним, замість того, щоб дотримуватися нав'язаних традиційним навчанням рольових ігор, можна говорити про речі, які насправді цікавлять користувача, що створює комфортне відчуття розкутості та легкості в оволодінні іноземною мовою. Утім, потрібно знати, що чат-боти, як і старі платформи з вивчення мов, також роблять помилки та навіть вигадують слова, і суттєва проблема полягає в тому, що вони настільки впевнено подають інформацію, що недосвідчений учень/студент безумовно сприймає її за правду [2].

Деякі заклади мережі *Alliances françaises/ Instituts français (AF/ IF)* використовують чат-бот, розроблений *French Lab*. Він пропонує різноманітні завдання та вправи в *Messenger*, спрямовані на розширення словникового запасу, розвиток граматичних і фонетичних навичок, удосконалення умінь аудіювання та письма. Університети та інші освітні заклади залучають його для занять або підготовки до складання іспитів (наприклад, *TCF* або *DELF-DALF*).

Сьогодні усі віртуальні помічники нового покоління (наприклад, *ChatGPT* або його конкурент *Bard*, продукт *Google*, що знаходиться на стадії експерименту), репрезентують так званий «генеративний» ШІ («трансформатор»), здатний створювати тексти, робити переклад, писати різні типи творчого контенту та інформативні відповіді на запитання. Трансформатор може правдоподібно і вдумливо відповідати навіть на відкриті запитання або підказки, генерувати результати всього за кілька секунд (у тому числі творчі та складні тексти: розповіді, вірші, пісні тощо), організувати чи створювати класифікації, файли, анкети тощо.

Очевидно, що в навчальному процесі трансформатори допоможуть як ефективніше навчати, так і краще навчатися, оскільки ШІ працюватиме:

1. Для розробки освітніх ресурсів, дидактичних матеріалів. Генеративний ШІ можна використовувати для створення вправ, ігор та інших навчальних засобів, адаптованих до рівня та потреб учнів/студентів.
2. Для виправлення помилок. Генеративний ШІ можна використовувати для виявлення та виправлення граматичних, лексичних і орфографічних помилок учнів/студентів.
3. Для створення текстів. Генеративний ШІ можна використовувати, щоб допомогти учням/студентам писати тексти іноземною мовою (наприклад, листи, статті, оповідання тощо).

Усі ці інструменти постійно вдосконалюються, але ми повинні завжди усвідомлювати їхню обмеженість, зокрема етичну. Безумовно, було б ілюзією припускати, що ці трансформатори мають свідомість: вони лише обчислюють ймовірності на основі мільярдів проаналізованих даних. Саме через те, що трансформатори не можуть знати, чи є результат істинним чи хибним, нам необхідно вчитися їх контролювати.

Експерти пропонують такий список найкращих інструментів ШІ для навчання іноземних мов:

1. GPTZero та Originality ідентифікують зміст, створений ChatGPT, Bard, LLaMa та іншими різновидами ШІ.
2. Mureader «читає» надані йому книги, щоб краще відповісти на всі запитання.
3. Flelex, DeepText, Demesure швидко оцінюють рівень тексту за шкалою CECRL.
4. Langotalk організує вивчення іноземної мови у взаємодії з людиноподібним ШІ.
5. Poe об'єднує кілька чат-ботів (ChatGPT, Claude, LLaMa, PaLM, StableDiffusion тощо).
6. Canva studio magique інтегрує кілька ШІ у свою програму створення візуальної продукції.
7. Perplexity AI є пошуковою системою, яка дає точні відповіді, посилаючись на свої джерела.
8. Elicit автоматизує трудомісткі дослідницькі завдання (синтезування статей, пошук даних тощо).
9. Grammarly покращує письмові навички, дає змогу писати якісні оригінальні тексти.
10. Yipity є генератором тестів і карток.
11. HeyGen створює вражаюче реалістичне відео (переклад сьома мовами, дубляж з адаптуванням слів до рухів губ) [4, с. 58-59].

Тож викладання мов є однією з царин, в якій ШІ обіцяє найсуттєвіше змінити традиційні підходи, пропонуючи персоналізований

досвід навчання, автоматичне оцінювання результатів навчання, миттєвий зворотній зв'язок, занурення в мовленнєву практику за допомогою чат-ботів та численних інструментів обробки мови. ШІ ефективно долає мовні бар'єри, роблячи мовну освіту доступнішою для глобальної аудиторії; ШІ і вивчення мови бездоганно поєднуються в онлайн-навчанні [3].

У сфері викладання іноземних мов про використання інструментів ШІ говоритимуть дедалі більше, проте вони є лише певними засобами серед багатьох інших, і найважливішими в навчальному процесі залишаються людина й «інтелектуальний» спосіб взаємодії з інформацією. ШІ потрібно використовувати тоді, коли це створює справжню «додаткову вартість», коли залучення різноманітних методів, інструментів і типів контенту забезпечує оптимальний характер дидактичних матеріалів, кращу підготовленість вчителів/викладачів, вмотивованість учнів/студентів, інтенсивність та результативність навчання [6, с. 55]. Важливо підтримувати баланс між застосуванням технологічних інновацій та реалізацією потреби у людській взаємодії в освітньому процесі. Дійсно, використання таких технологій, як ChatGPT, наприклад, дає учням/студентам можливість докладати менше зусиль при створенні та виправленні текстів зокрема і вивченні іноземної мови взагалі, у такий спосіб дозволяючи ШІ діяти замість них. Однак така практика, безсумнівно, призведе до значного послаблення інтелектуальних і когнітивних здібностей, загальнонавчальних навичок та умінь, критичного мислення, реальних знань учнів/студентів, і ця невтішна перспектива робить навчальні заклади та вчителів/викладачів мов абсолютно необхідними для ефективного дидактичного процесу [7].

Отже, можливість використання ШІ цікавить усіх учасників навчального процесу з іноземної мови. Залучення ШІ до аналізу потреб цільової аудиторії та створення матеріалів для навчання іноземної мови гарантує підхід, який максимально враховує специфіку дидактичних цілей та дозволяє ефективно заощаджувати час та зусилля розробника курсу. Застосування ШІ при оволодінні іноземною мовою підвищує інтенсивність навчального процесу, забезпечує індивідуальний підхід і миттєвий зворотний зв'язок, активізує мотивацію до навчальної діяльності завдяки привабливим режимам роботи в умовах психологічного комфорту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кушмар Л.В., Колот Л.А. MyEnglishLab як одна з інноваційних платформ змішаного навчання. Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов, 2019. Вип. 89. С. 52-58. <https://doi.org/10.26565/2227-8877-2019-89-08>

2. По, Крістін. Як штучний інтелект допомагає вчити іноземні мови. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cw0p8xjy5qko> (дата звернення: 16.03.2024)

3. *Artificial Intelligence (AI) and Language Teaching: Challenges and Possibilities*. URL: <https://academy.europa.eu/courses/artificial-intelligence-ai-and-language-teaching-challenges-and-possibilities> (дата звернення: 15.03.2024)

4. Bentifraouine, Jugurta & Liria, Philippe. *Apprendre et enseigner avec l'IA, un futur proche ? Le français dans le monde*. 2023. №449. P. 58-59.

5. *Essentials of Artificial Intelligence for Language Learning*. URL: <https://intellias.com/how-ai-helps-crack-a-new-language/> (дата звернення: 14.03.2024)

6. *Intelligence artificielle générative, réalités enrichies au service de l'apprentissage. Le français dans le monde*. 2023. №449. P. 54-55.

7. *L'intelligence artificielle dans l'enseignement du Français Langue Étrangère (FLE)*. URL: <https://www.cafs-sorbonne.fr/lintelligence-artificielle-dans-lenseignement-du-francais-langue-etrangere-fle/> (дата звернення: 17.03.2024)

8. Uberti, Jacques. *ChatGPT À la rescousse des concepteurs en français professionnel. Le français dans le monde*. 2024. № 451. P. 40-41.

**Плясун Ольга Миколаївна,
доктор філософії,
доцент кафедри іноземних мов та перекладу ФМВ НАУ,
м. Київ, Україна,
e-mail: olga_2511@ukr.net**

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНАЛІТИЧНИХ ТЕКСТІВ ПРО ВІЙНУ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ВИДАННЯ FOREIGN AFFAIRS MAGAZINE)

Питання перекладу іноземних фахових текстів завжди було й залишається актуальною проблемою сучасної лінгвістики. Дослідники у цій сфері займаються вивченням прагматичних аспектів перекладу, зокрема, перекладу риторичних запитань [3], аналізують окремі питання офіційного перекладу міжнародних договорів [1], розглядають лексичні та семантичні проблеми перекладу та шукають шляхи їх вирішення [5] та ін. Метою нашого дослідження є аналіз особливостей перекладу аналітичних